

Andrzej Chodubski

Wyzwania przemian cywilizacyjnych w państwach Morza Bałtyckiego

---

Studia Gdańskie. Wizje i rzeczywistość 12, 343-359

2015

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Andrzej Chodubski*

Wyzwania przemian cywilizacyjnych w państwach Morza Bałtyckiego

W rozpoznawaniu współczesnej rzeczywistości międzynarodowej nośne są zjawiska i procesy zachodzące w przestrzeni nadbałtyckiej określanej mianem Regionu Morza Bałtyckiego¹. Ów podmiot europejskiej przestrzeni kulturowo-cywilizacyjnej tworzy dziesięć państw: Norwegia, Szwecja, Finlandia, Estonia, Łotwa, Litwa, Rosja, Polska, Niemcy, Dania. Mimo podobieństwa, czyli funkcjonowania w przestrzeni nadbałtyckiej, są one zróżnicowane pod względem tożsamości kulturowo-cywilizacyjnej, co wynika z położenia geopolitycznego każdego z nich, odmienności losów politycznych w przeszłości i współcześnie, warunków przyrodniczych, wartości kulturowych, a w tym przywiązania do tradycji, postaw politycznych, zwyczajów i obyczajów ujawniających się w życiu ludności.

Współcześnie obserwuje się zachodzące w nich jednocześnie procesy globalizacyjne oraz przywiązanie do zjawisk dywersyfikacji lokalnego życia kulturowego. Wszystkie wymienione państwa urzeczywistniają wartości unifikujące życie kulturowe, co gwarantują przede wszystkim: skutki postępu naukowo-technicznego, m.in. poziom rozwoju komunikacji, mechanizacja, robotyzacja, komputeryzacja; rozwiązania prawne o zasięgu międzynarodowym, a w tym zwłaszcza prawa człowieka; model edukacji zorientowany na uświadamianie kierunków rozwoju współczesnego świata oraz wyzwań kształtującego się nowego ładu kulturowo-cywilizacyjnego. Zauważa się jednak przy tym duże róż-

---

* Prof. dr hab. Andrzej Chodubski, Uniwersytet Gdański, Gdańsk
e-mail: polac@ug.edu.pl

¹ K. Dośpiał-Borysiak, *Role Unii Europejskiej w regionie Morza Bałtyckiego*, [w:] *Unia Europejska na rozdrożu. Wybrane problemy*, red. A. Adamczyk, Poznań 2008; D. Rossa-Kilian, *Region Morza Bałtyckiego obszarem rozwoju i współpracy w świetle dokumentów*, Toruń 2009.

nicowanie aspiracji i dążeń politycznych oraz gospodarczych poszczególnych państw i narodów. Wynika to m.in. z ich ukierunkowania na urzeczywistnianie wzorów życia kulturowego prezentowanych przez mocarstwa. Obserwuje się pod tym względem przede wszystkim osvajanie wzorów, modeli paradygmatów amerykańskich, w których ważne miejsce zajmuje sukces jednostki osiągnięty w krótkim czasie, uzyskiwanie wysokiego poziomu życia ekonomicznego, odchodzenie od paternalizmu kulturowego, zorientowanie na urzeczywistnianie idei liberalizmu politycznego². Dużą nośność w kształtowaniu się tożsamości kulturowej mają wzory nazywane nadreńskimi bądź niemieckimi. Zwraca się w nich uwagę na odpowiedzialność za dobro ogółu społeczeństwa, wysokie zorganizowanie i ciągłość w organizacji życia kulturowego czy odwoływanie się do tradycji poziomu życia społeczno-politycznego³. W świecie wartości państw Morza Bałtyckiego dużą siłą mają te, które są określane mianem słowiańskich⁴. Zwracają pod tym względem uwagę: działania doraźne, akcyjne; powierzchowne funkcjonowanie; ujawnianie tzw. słomianego zapału; przywiązanie do tradycji życia biesiadnego, wiecowego; uznanie znaków życia anarchicznego, a w tym przejawianie dużego dystansu wobec instytucji życia politycznego.

We współczesnym obliczu życia kulturowo-cywilizacyjnego państw Morza Bałtyckiego ujawniają się z dużą siłą zderzające się, jak i łączące się znaki tych wartości, co generuje tzw. rzeczywistość synkretyczną. Charakterystyczne staje się zacieranie się granic między funkcjonowaniem państw a tworzącym się porządkiem globalnym, między prawem państwowym a międzynarodowymi, jego standardami i porozumieniami. Z dużą siłą ujawnia się technizacja życia społecznego, której konsekwencją stają się różnorodne zagrożenia dla ludzkości, wśród których obserwuje się dehumanizację życia społecznego oraz degradację intelektualną. Coraz większe kręgi społeczeństwa nie są w stanie zrozumieć przekazywanych przez media informacji⁵. Ujawnia się zjawisko tzw. wtórnego analfabetyzmu. Ludzie nie są w stanie rozumieć kierowanych do nich instrukcji, recept, jak też wypełniać druków (kwestionariuszy) wymaganych przez instytucje życia publicznego. Kształtuje się społeczeństwo obrazkowe; komunikację werbalną zastępują obrazki, które oddziałują na ludzkie mocje.

---

² A. Chodubski, *Idea liberalizmu w warunkach unifikacji i dywersyfikacji świata*, [w:] *Polskie zbliżenia z liberalizmem*, red. T. Godlewski, D. G. Karnowska, Toruń 2006, s. 329–344.

³ A. Chodubski, *Europejska uniwersalizacja kulturowa a współczesny proces globalizacji świata*, [w:] *Tożsamość europejska – wielokulturowość – globalizacja*, red. A. Sepkowski, E. Ponczek, Włocławek 2007, s. 9–27.

⁴ A. Chodubski, *Dziedzictwo przeszłości słowiańskiej a cywilizacja zachodnia*, [w:] *Dialog europejski Zachód – Wschód. Kultura – Polityka – Społeczeństwo*, red. J. Kmiecński, A. Stępień-Kuczyńska, Łódź 2007, s. 7–25.

⁵ L. W. Zacher, *Gry o przyszłe światy*, Warszawa 2006, s. 177–184.

Wśród wyzwań przemian globalnych szczególną nośność zdobywają:

1. Kształtowanie indywidualizmu, partycypatywności społeczeństwa. Wyznaczanie jednostce roli podstawowego podmiotu generującego otaczającą rzeczywistość. Jako anonimowa („X”) powinna orientować się na zdobywanie wysokiego poziomu życia bytowego i decyzyjność w sferze życia społeczno-politycznego (a w tym na zmienność wyborów i opcji ideowo-politycznych) oraz stechnizowanie życia kulturowego (w tym na tempo innowacyjności).
2. Maksymalizacja osiągania zysków w sferze życia ekonomicznego⁶. Uznawanie instytucji pieniądza za podstawowy miernik życia kulturowego.
3. Uznawanie norm i zasad funkcjonowania w rzeczywistości kulturowej wyznaczanych przez ramy prawa lokalnego, ogólnopaństwowego, międzynarodowego, a w tym przez nowe podmioty życia międzynarodowego, np. wielkie korporacje gospodarcze.
4. Budowa ładu synkretycznego, wielokulturowego, bazującego na zasadach tolerancji, poszanowania dla różnorodności kultur i subkultur. Uznawanie w tym wartości bezpieczeństwa jednostki, jak i całej ludzkości.
5. „Oswajanie” znaków postępu naukowo-technicznego. Uznawanie, że jest on siłą generującą całość nowego życia ludzkiego. Postrzeganie nauki jako podmiotu życia kulturowego, który służy jego doskonaleniu. Przywiązywanie dużej wagi do wdrożeniowości ustaleń badawczych. Sytuowanie nauk humanistycznych i społecznych na straży przeciwdziałania ujawniającym się różnorodnym znakom patologii życia kulturowo-cywilizacyjnego⁷.

W ramach przemian cywilizacyjnych w Europie ważną rolę pełnią wspólnie procesy integracji znajdujących się w jej obrębie państw⁸. W odniesieniu do państw Morza Bałtyckiego nośne są kwestie:

1. Ujawniające się możliwości i bariery w rozwoju współpracy, współdziałania państw w tej przestrzeni.
2. Urzeczywistnianie założeń integracji europejskiej.
3. Tworzenie się nowych podmiotów życia międzynarodowego, generujących jednocześnie procesy unifikacji i dywersyfikacji rzeczywistości kulturowej.
4. Perspektywy międzynarodowego rozwoju regionalnego, wiążącego dziedzictwo przeszłości ze współczesnymi wektorami przemian cywilizacyjnych; istotne są pod tym względem przemiany aksjologiczne, a w zwłaszcza doty-

---

⁶ E. Polak, *Globalizacja a różnicowanie społeczno-ekonomiczne*, Warszawa 2009, r. 2.

⁷ W. M. Stankiewicz, *Wektory rozwoju współczesnej rzeczywistości międzynarodowej a kilka niektórych zagrożeń patologicznych*, Gdańsk 2012.

⁸ K. Łastawski, *Od idei do integracji europejskiej*, Warszawa 2003; *Integracja europejska. Wstęp*, red. K. A. Wojtaszczyk, Warszawa 2006; F. Gołembski, *Kulturowe aspekty integracji europejskiej*, Warszawa 2008.

czące zacierania się granic między państwami, kulturami, a także informacją, dezinformacją, manipulacją, władzą polityczną a władzą gospodarczą, władzą państwową a ponadpaństwową, między „swoimi” a „obcymi”.

W definiowaniu istoty regionalizmu bałtyckiego z punktu widzenia teorii integracyjnej dyskusyjne jest, co wynika z dziedzictwa przeszłości, a w tym mitów i stereotypów kształtowanych w długim procesie dziejowym. W tradycyjnym oglądzie podziałów regionalnych wyróżnia się odrębności:

- śródziemnomorską;
- nadreńską;
- atlantycką;
- skandynawską⁹.

W ostatniej z wymienionych sytuowano: Danię, Norwegię, Szwecję, Finlandię i Islandię. Estonię, Łotwę i Litwę zwykło się identyfikować w ostatnich stuleciach jako nadbałtycką przestrzeń imperium rosyjskiego, tzw. Pribaltykę, w której wyjątkową pozycję zajmuje Obwód Kaliningradzki Federacji Rosyjskiej¹⁰. Postrzegany jest jako ważny obszar strategiczny mocarstwa rosyjskiego. Ujawniają się w nim mocarstwowe cele polityki bałtyckiej państwa rosyjskiego. Pozycję Polski sytuuje się w przestrzeni kulturowo-cywilizacyjnej usytuowanej między wzorami słowiańskimi i zachodnioeuropejskimi¹¹. Niemcy zarówno ze względu na dziedzictwo przeszłości, w tym wzory kulturowe w zakresie życia gospodarczego, rozwiązań prawnych, wzory rozwoju edukacyjnego, jak i współczesny poziom rozwoju gospodarczego, postrzegane są jako podmiot wiodący w budowie rzeczywistości integracji europejskiej¹², którego rozwiązania kulturowo-cywilizacyjne urzeczywistniane są w dość szerokim zakresie w państwach Morza Bałtyckiego.

---

⁹ A. Piskozub, *Polska w cywilizacji zachodniej*, Gdańsk 1995, r. 1; F. Gołębski, *Cywilizacja europejska*, Warszawa 2012, r. 3.

¹⁰ *Polska wobec Obwodu Kaliningradzkiego Federacji Rosyjskiej*, red. A. Żukowski, Olsztyn 2004; T. Modzelewski, *Polska – Obwód Kaliningradzki FR Polityczne uwarunkowania współpracy transgranicznej*, Olsztyn 2006; M. Chełminiak, *Obwód Kaliningradzki FR w Europie. Rosyjska enklawa w nowym międzynarodowym ładzie politycznym*, Toruń 2009; W. Kotowicz, *Życie polityczne Obwodu Kaliningradzkiego Federacji Rosyjskiej*, Toruń 2012

¹¹ A. Chodubski, *Europa Środkowo-Wschodnia wobec integracji i dezintegracji cywilizacyjnej świata*, [w:] *Na gruzach imperium. W stronę nowego ładu międzynarodowego i społeczno-politycznego w regionie Europy Środkowej i Wschodniej*, red. A. Stępień-Kuczyńska, M. Słowikowski, Łódź 2012, s. 13–34.

¹² *Rola nowych Niemiec na arenie międzynarodowej*, red. Z. Mazur, Poznań 1996; *Nowa tożsamość Niemiec i Rosji w stosunkach międzynarodowych*, red. S. Bieleń, W. M. Góralski, Warszawa 1999; J. Kosiarski, *Niemieckie koncepcje Unii Europejskiej (Wybrane wątki)*, [w:] *Unia Europejska nowy typ wspólnoty międzynarodowej*, red. E. Halizak, S. Parzymies, Warszawa 2002, s. 176–196.

W sytuacji globalnego postrzegania dalszego rozwoju świata w podziale na Północ i Południe oraz wyznaczania poszczególnych wyzwań Południowi¹³, państwa Morza Bałtyckiego ujawniają dążenia do utrzymania pozycji silnego podmiotu w rzeczywistości międzynarodowej. Wyzwanie to spowodowało utworzenie Regionu Morza Bałtyckiego. Wyznacza mu się ważne zadania mające doprowadzić do transformacji w rozwoju jego państw członkowskich oraz umocnić pozycję międzynarodową, a w tym przestrzeń bezpieczeństwa. Zauważa się przy tym, że jest to jeden z najbardziej heterogenicznych regionów Unii Europejskiej. Obserwuje się w nim duże zróżnicowanie w poziomie rozwoju gospodarczego, różnorodność etniczną, językową, jak też różnorodność w sferze aspiracji i dążeń społeczno-politycznych. Państwa Regionu Morza Bałtyckiego zajmują jednak 17% powierzchni kontynentu europejskiego.

Zwracając uwagę na tworzenie się ogniw instytucjonalnej współpracy w regionie Morza Bałtyckiego, zauważa się:

- płaszczyznę działań ekologicznych, którą rozwijają Szwecja, Norwegia i Niemcy;
- wypracowanie *Deklaracji Państw Morza Bałtyckiego*;
- powołanie Rady Państw Morza Bałtyckiego,
- zorganizowanie Konferencji Współpracy Subregionalnej Państw Morza Bałtyckiego;
- zaprezentowanie *Wizji i strategii wokół Bałtyku 2010*;
- powstanie Związku Miast Bałtyckich, w którego skład wchodzi 106 miast.

Podkreśla się w tym kontekście, że instytucje współpracy w tym regionie w istotnej mierze zależą od świadomości regionalnej wynikającej z poczucia obowiązku wobec przestrzeni, w której wspólnie zamieszkują dane społeczności. Budowa Regionu Morza Bałtyckiego pozostaje wciąż w sferze idei, na którą zwracają uwagę uczeni oraz wąski krąg polityków. Praktyka pozostaje nadal w sferze deklaratywności. Najsilniejsze ogniwo pod tym względem stanowi ochrona wód Morza Bałtyckiego.

Wśród krajów bałtyckich ujawniały się bardzo niekorzystne problemy ekologiczne. Na szeroką skalę eksploatuje się tam łupki bitumiczne; obszary po eksploatacji prezentowały „księżycowy krajobraz”; nadto wysoka zawartość w nich ołowiu powoduje wysokie zanieczyszczenie powietrza.

Współpraca polityczna utrudniona jest też z powodu neutralności Szwecji i Finlandii oraz odrębności politycznej Federacji Rosyjskiej, która postrzega Bałtyk jako arenę walki o swą dominację w tym regionie świata. Obecnie

---

¹³ J. Naisbitt, *Megatrendy. Dziesięć nowych kierunków zmieniających nasze życie*, Poznań 1997, s. 250–276.

w Regionie istnieje kilka różnych systemów oraz kultur bezpieczeństwa, mimo podejmowania prób redefinicji pojęcia „bezpieczeństwo”. Dla Polski Region Morza Bałtyckiego nie jest priorytetem polityki zagranicznej.

Odwołując się do dziedzictwa przeszłości, zauważa się, że Bałtyk przez stulecia był przestrzenią pokojowej wymiany handlowej i kulturalnej, ale także teatrem zaciętych, długotrwałych wojen (w których uczestniczyły też mocarstwa pozabałtyckie) o hegemonię w tym obszarze, które jednak nie przyniosły rozstrzygnięcia. Cel ten ujawniły m.in.: Dania, Polska, Prusy, Rosja, Szwecja¹⁴. Dążenie do zdobycia hegemonii na Bałtyku wyraziło się w formule *dominium Maris Baltici*. W dziejach politycznych ważnym podmiotem funkcjonującym w przestrzeni bałtyckiej byli wikingowie – Normanowie podporządkowujący sobie handel, jak też dokonujący w niej podbojów wojennych. W okresie od XIII do XV w. duże znaczenie zdobył Związek Hanzeatycki (zwany Hanzą), a od połowy XV do początku XVII w. najsilniejszym państwem nadbałtyckim była Polska. Nie dążyła ona jednak do całkowitego opanowania ekonomicznego i militarnego regionu. W XVII w., gdy hegemonię na Bałtyku zdobyła Szwecja, Polska została zepchnięta na drugi plan. W XIX w. najsilniejszym państwem nadbałtyckim stała się Rosja, a w XX w. – Rzesza Niemiecka. W strategii jej ekspansji terytorialnej ważne miejsce zajmował basen Morza Bałtyckiego – przewidywała ona zdobycie panowania nad Bałtykiem, co ujawniło się wraz z wybuchem II wojny światowej.

Po II wojnie światowej odstąpiono od programów hegemonistycznych w basenie Morza Bałtyckiego. Ważnym wyzwaniem stała się budowa polityki pokojowego współistnienia państw w różnych systemach społeczno-politycznych.

Wskazując na specyfikę rozwoju poszczególnych państw Morza Bałtyckiego w kontekście współczesnych przemian cywilizacyjnych, zauważa się, że Norwegia zajmuje przestrzeń podobną pod względem wielkości do Polski, czyli. ok. 324 tys. km², a zamieszkuje w niej ok. 4,5 mln ludności. Jest to monarchia parlamentarna, głową państwa jest król. W latach 90. ujawnił się w państwie spór o przystąpienie do Unii Europejskiej. Ponad połowa Norwegów była wówczas przeciwna członkostwu w UE. Wyrażono sprzeciw, kierując się przesłankami o: wzroście konkurencji dla rodzimych produktów; wytrzebieniu łowisk, w tym wielorybów; uszczupleniu ubezpieczeń społecznych; ograniczeniu tradycyjnego trybu życia; utracie tożsamości narodowej. Norwegia jest państwem bogatym w ropę naftową i gaz ziemny. Jej produkcja energii stanowi 1/7 produkcji energii w całej Europie Zachodniej. Swoje zapotrzebowanie na prąd kraj ten prawie

---

¹⁴ L. Gelberg, *Problemy prawne współpracy państw bałtyckich*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1976, r. II.

w całości pokrywa dzięki elektrowniom wodnym. Obecnie Norwegia zaliczana jest do grupy najbogatszych państw świata. W świecie gospodarczym zaznacza się jej poziom rozwoju przemysłu stoczniowego kontynuującego tradycje norweskiego budownictwa okrętowego. Stocznie norweskie wodują najnowocześniejsze statki różnego przeznaczenia. Istotną część produkcji statków przeznaczona jest na eksport¹⁵.

Szwecja zajmuje przestrzeń ok. 450 tys. km², liczy ok. 9 mln mieszkańców, jest monarchią konstytucyjną, a głową państwa jest król. Po II wojnie światowej była postrzegana jako państwo dobrobytu i opieki. Lansowano w jej polityce społecznej hasło „pomaganie ludziom, by mogli dawać sobie radę”. W latach 90. XX w. nastąpił demontaż państwa opiekuńczego. Obniżono zasiłek dla bezrobotnych oraz chorobowy, ograniczono urlop macierzyński, podniesiono podatki od artykułów konsumpcyjnych; ujawniło się wysokie bezrobocie. W 1995 r. Szwecja została członkiem Unii Europejskiej.

Specyficzna jest mentalność społeczności szwedzkiej. Szwed ujawnia dużą powściągliwość wobec wszystkiego, co jest nowe i nieznanie; uznaje, że „wszystko, co szwedzkie jest najlepsze na świecie”. Jest lojalny wobec państwa i prawa, tradycji narodowych i przyjętych norm współżycia społecznego. W Szwecji za narodową świętość uznaje się wolność osobistą jednostki. Szwedzi postrzegani są jako ludzie obowiązkowi, solidni w pracy. To miłośnicy porządku w życiu państwowym, społecznym, osobistym. Wysokie poczucie obywatelskości wyraża się w krytyce otaczającej go rzeczywistości kulturowej, której nie jest w stanie zaakceptować. W stereotypowym postrzeganiu zaś Szwedka jest kobietą „wyzwoloną z pęt wszelkich konwenansów”¹⁶.

Finlandia zajmująca przestrzeń 338 tys. km² jest zamieszkiwana przez 5 mln ludzi. To republika parlamentarna; głową państwa jest prezydent wybierany bezpośrednio przez naród. W 1993 r. większość Finów opowiedziało się za przynależnością do Unii Europejskiej. Z uwagi na bezpośrednie sąsiedztwo z Rosją (granica ok. 1300 km) władze polityczne państwa uznały za uzasadnione osadzenie polityki zagranicznej i wojskowej w ramach Unii Europejskiej. W kraju ujawnił się kryzys spowodowany przede wszystkim załamaniem się handlu z byłym Związkiem Radzieckim. Odbiorców fińskiego eksportu – Szwecję, Niemcy, Wielką Brytanię dotknęły wahania koniunkturalne, wynikające z przemian dokonujących się w ich życiu gospodarczym. Wyraźnie zaznaczyło

---

¹⁵ R. Baturo, *Norwegia*, [w:] *Współczesna Skandynawia*, red. L. Szumna, Warszawa 1974, s. 361–481; E. Denkwicz-Szczepaniak, *Norwegia na drodze dylematów i przemian 1945–1949*, Toruń 1992; E. Olszewski, *Polacy w Norwegii 1940–2010*, Toruń 2012.

¹⁶ R. Baturo, op. cit., s. 319–329.

się w Finlandii bezrobocie. Na początku lat 90. co trzeci młody Fin nie uzyskiwał pracy.

Finlandia jest najbardziej na północ położonym państwem świata. 1/3 terytorium kraju leży poza kręgiem polarnym, a przez znajdujący się w jej granicach obszar Laponii przechodzi „biegun zimna”. Jest to kraina wielu kontrastów¹⁷, relikty przeszłości łączą się w niej z nowoczesnością. Można tam spotkać tradycyjne jurty a obok nich nowoczesną architekturę; obserwuje się życie w prymitywnych warunkach oraz sąsiadującą z nimi nowoczesność. W budownictwie zwraca się szczególną uwagę na cel, jakiemu mają służyć budowle. W domach mieszkalnych do każdego lokalu przynależna jest piwnica i część strychu; znajdują się pomieszczenia wspólnego użytku, m.in. sauna, pomieszczenie na sanki i narty.

Zauważa się, że Finowie wyróżniają się ogromną pracowitością i niezwykle systematycznością; są małomówni (milkliwi) i flegmatyczni, uparci, a nawet zawzięci. Cenią samotność i ciszę, nie manifestują swoich uczuć; mają głęboko wpojone zasady uczciwości.

Estonia zajmuje 45 tys. km², zamieszkuje w niej ok. 1,6 mln mieszkańców. Od 1991 r. jest republiką parlamentarną, głową państwa jest prezydent¹⁸. W celu wyraźnego określenia tożsamości estońskiej władze polityczne podjęły działania na rzecz uprzywilejowania rdzennej ludności. Działania te miały na celu ograniczenie pozycji kulturowej ludności nieestońskiej, która w końcu lat 80. XX w. stanowiła ok. 40% (w tym ok. 30% to Rosjanie). Społeczność nieestońska wyraźnie zaznaczała swą obecność w kształtowaniu życia kulturowego w tej przestrzeni od końca XIX w. Od czasu II wojny światowej zasadnicze oblicze życia kulturowego kształtowane było w związku z faktem przynależności kraju do Związku Radzieckiego. Proces ten trwał przez pół wieku. Odchodzenie od tego porządku po uzyskaniu 21.08.1991 r. przez Estonię niepodległości nie było wyzwaniem prostym, szczególnie ze względu na fakt, że równolegle zaczęły ujawniać się dążenia Rosjan do uzyskania autonomii (m.in. w miastach Narwa i Sillimae). Złożoną kwestią polityczną i kulturową okazało się w 1992 r. przyjęcie ustawy o cudzoziemcach, zgodnie z którą nie przyznawano praw obywatelskich nie-Estończykom. W 1993 r. parlament zmienił tę ustawę. W latach 90. państwo umożliwiło prowadzenie inwestycji zagranicznych. Znaczącą aktyw-

---

¹⁷ J. Frankiewicz, *Helsińskie ABC*, Warszawa 1977; E. Later-Chodyłowa, *Polonia w Finlandii*, [w:] *Polonia w Europie*, red. B. Szydłowska-Cegłowska, Poznań 1992; *Polacy w Skandynawii*, red. E. Olszewski, Lublin 1997; M. Klinga, *Bałtycki świat*, Helsinki 1998.

¹⁸ A. Skrzypek, *Związek Bałtycki. Litwa, Łotwa, Estonia i Finlandia w polityce Polski i ZSRR w latach 1919–1925*, Warszawa 1972; P. Łosowski, *Stosunki polsko-estońskie 1918–1939*, Gdańsk 1992; *Polacy w Estonii*, red. E. Walewander, Lublin 1998

ność ujawniła pod tym względem Szwecja. Estończycy, zwani Estami, w życiu kulturowym ujawniają wiele podobieństw do Finów. Akceptują wiele ich postaw, zachowań, wartości.

Łotwa, usytuowana po sąsiedzku z Estonią, zajmuje obszar 64 tys. km². Zamieszkuje w niej ok. 2,8 mln ludności. Jest republiką, a głową państwa jest prezydent. W czasach nowożytnych na jej obszarze ścierały się interesy Polski, Szwecji, Danii i Rosji. Od 1795 r. pozostawała w ramach imperium rosyjskiego. W 1918 r. stała się suwerennym państwem. Od 1940 r. była republiką związkową w ramach Związku Radzieckiego. Od 4.05.1990 r. jest państwem niepodległym. W kraju tym, w latach 80. XX w. zaznaczał się największy udział Rosjan w tzw. przestrzeni nadbałtyckiej. Po odzyskaniu niepodległości państwo ujawniło zdecydowaną orientację na Zachód; od 1991 r. urzeczywistniało reformy gospodarcze w powiązaniu z prozachodnią polityką zagraniczną¹⁹. W 1993 r. zawarło z Estonią i Litwą porozumienie o wolnym handlu, znosząc cła na towary importowane. Ujawniające się duże zanieczyszczenie kraju, spowodowane m.in. przez obecne tam oddziały wojska radzieckiego, starano się ograniczyć np. przez utworzenie Centrum Ekologicznego w Rydze funkcjonującego we współpracy z Unią Europejską. W rzeczywistości przemian politycznych nastąpił regres w gospodarce kraju, ujawniło się duże bezrobocie oraz inflacja. Podjęto działania na rzecz pozyskania inwestorów zagranicznych, którym gwarantowano m.in. wydzierżawienie ziemi na 99 lat.

Litwa zajmuje obszar 65 tys. km², zamieszkuje w niej ok. 4 mln mieszkańców. Litwini stanowią ok. 80% ogółu ludności, Rosjanie – 9%, Polacy – 7%, Białorusini – 2%, Ukraińcy – 1%. Złożone są jej dzieje polityczne. W XIII w. istniała jako Wielkie Księstwo Litewskie, w okresie od 1385 do 1569 r. funkcjonowała w unii personalnej z Polską i od 1569 do 1791 r. w unii realnej. W 1795 r. została podzielona między Rosję i Prusy. W 1918 r. proklamowała niepodległość, którą utraciła 3.08.1940 r., gdy została włączona jako republika związkowa do Związku Radzieckiego. 18.05.1989 r. ogłoszono jej suwerenność²⁰. Od 1993 r. była pierwszym państwem bałtyckim bez wojsk rosyjskich. Transformacja ustrojowa, a w tym przestawienie gospodarki centralnie sterowanej na rynkową, spowodowała obniżenie poziomu życia kulturowego; nastąpiła duża inflacja w związku z kryzysem gospodarczym. W pierwszych latach istnienia Litwy jako niepodległego państwa produkcja przemysłowa spadła

---

¹⁹ *Leksykon państw świata 94/95. Raport o stanie 192 państw świata*, red. M. B. Michalik, Warszawa 1994, s. 286–288.

²⁰ G. Błaszczuk, *Litwa współczesna*, Warszawa – Poznań 1992; K. Sidorkiewicz, *Między demokracją a buntem. Działalność polityczna i samorządowa Polaka w Republice Litewskiej (1988–2011)*, Elbląg 2011.

o 50%. Zaistniała potrzeba importu ropy naftowej, gazu ziemnego, produktów chemicznych z Rosji oraz państw byłego Związku Radzieckiego. W sytuacji kryzysowej uzyskała kredyt od Międzynarodowego Funduszu Walutowego. Kryzys gospodarczy generował sprzeczności interesów politycznych oraz etnicznych, w ramach których ujawniły się niezgodności między Litwinami i Polakami²¹.

Wyjątkową pozycję w przestrzeni nadbałtyckiej stanowi Obwód Kaliningradzki Federacji Rosyjskiej²². Jest to najbardziej wysunięty podmiot – enklawa Rosji, w którym splatają się procesy globalizacji, regionalizacji oraz lokalizmu. Zajmuje on powierzchnię 15 tys. km², zamieszkuje ją ok. 900 tys. ludności, w tym ok. 80% Rosjan, 8% Białorusinów, 7% Ukraińców, 2% Litwinów, 0,5% Żydów, 0,5% Polaków, 0,2% Niemców. Zauważa się, że Obwód Kaliningradzki jest także enklawą cywilizacyjną i miejscem „zderzenia międzynarodowego”. Istnieje od 7.04.1946 r., kiedy Prezydium Rady Najwyższej ZSRR wydało dekret o utworzeniu Obwodu Königsberskiego w ramach ZSRR. Następnie, 4.07.1946 r. zmieniono jego nazwę na Obwód Kaliningradzki. Jego celem było umocnienie dominacji politycznej Rosji w tej części Europy. Został on odizolowany, „zamknięty” i stał się niedostępny dla świata zewnętrznego. Prawo międzynarodowe nie traktuje enklawy w szczególny sposób, a uznaje ją za część Rosji, która sprawuje nad nią zwierzchnictwo terytorialne. Do lat 90. XX w. znajdowała się tam wielka baza wojskowa Rosji, na potrzeby której nastawiona była kaliningradzka produkcja przemysłowa. W ramach przemian ustrojowych dopuszczono do tamtejszej gospodarki napływ inwestycji zagranicznych. Napływ ten w praktyce kulturowej okazał się niestabilny.

W przestrzeni tej ujawniły się sprzeczności tożsamościowe. Czytelny stał się rozwój przeciwnych tendencji: uniwersalizmu i partykularyzmu, wzmacnianie jedności kulturalnej, etnicznej i religijnej różnorodności. Obwód Kaliningradzki FR stał się współuczestnikiem procesów kulturowych zachodzących w Europie i na świecie. Aczkolwiek politycy rosyjscy wskazują, że to jeden z regionów Rosji i poza specyficznym położeniem niczym szczególnym się nie wyróżnia; jest jednym z 83 podmiotów Federacji Rosyjskiej. W tożsamości rosyjskiej

---

²¹ E. Eberhardt, *Przemiany narodowościowe na Litwie*, Warszawa 1997; A. Srebrakowski, *Polacy w Litewskiej SRR 1944–1989*, Toruń 2000; A. Bobryk, *Odrodzenie narodowe Polaków w Republice Litewskiej 1987–1997*, Toruń 2005.

²² W. Stankiewicz, *Kaliningrad w obliczu rozszerzenia Unii Europejskiej*, [w:] *Europejskie dylematy i wyzwania*, red. S. Wojciechowski, Poznań 2004; A. Żukowski, *Rola Polski w Północnym i Wschodnim Wymiarze polityki Unii Europejskiej – relacje z Obwodu Kaliningradzkiego Federacji Rosyjskiej*, [w:] *O miejsce w Europie ojczyzn*, red. A. Taborski, Olsztyn 2004; H. Bukowiecka, *Polityka Federacji Rosyjskiej w regionie Morza Bałtyckiego*, Toruń 2012.

ujawnia się specyficzny stosunek do pracy, tradycja biurokratyczna, kult monumentalizmu, hołdowanie idei wielkości, potrzeby migracyjne, przywiązanie do religii prawosławnej²³. Dla etnicznych Rosjan identyfikacja regionalna kształtowała się przez przynależność terytorialną, a nie narodową. Cechą transformacji po upadku Związku Radzieckiego stało się budowanie regionalnej samoświadomości, co zauważalne jest w Obwodzie Kaliningradzkim. Wyrazisty jest problem podkreślania jego związków z kulturą niemiecką. Jest to następstwem całkowitej negacji i nienawiści do wszystkiego co niemieckie, ujawniających się po 1945 r. w polityce Związku Radzieckiego, wyrażających się np. w nieodbudowywaniu zniszczonych w czasie II wojny instytucji życia publicznego. Władze radzieckie starały się rozstać z przeszłością historyczną – a w tym symboliczną – w Kaliningradzie i Obwodzie Kaliningradzkim.

Specyficzne jest położenie Obwodu – między Polska a Litwą, państwami wchodzącymi w skład Unii Europejskiej. Polityka zagraniczna Rosji, państw graniczących z Obwodem oraz Unii Europejskiej w istotnej mierze wpływa na kształtowanie się jego oblicza kulturowo-cywilizacyjnego. Obraz życia politycznego w Obwodzie sytuuje się w fazie kształtowania. W oglądzie predyktywnym, ze względu na wzrost centralistycznych tendencji w Rosji, prawdopodobne jest, że o przyszłości enklawy decydować będą władze centralne z pominięciem czynnika regionalnego.

Polska zajmuje obszar 312 tys. km² i zamieszkuje w niej ok. 40 mln osób. Jest republiką, a funkcję głowy państwa pełni prezydent. Od 1989 r. urzeczywistnia program przebudowy ustroju państwa. Przede wszystkim ograniczyła współpracę ze Związkiem Radzieckim na rzecz silnych powiązań z Zachodem, a w tym z Unią Europejską. W dziedzictwie kulturowym społeczeństwa polskiego charakterystyczne są przeplatające się wartości słowiańskie i zachodnioeuropejskie. W perspektywie rozwoju cywilizacyjnego Polska jest podmiotem politycznym sytuującym się na pograniczu słowiańsko-zachodnioeuropejskim. Z punktu widzenia teorii tegoż rozwoju pogranicze postrzegane jest wielce pozytywnie, bowiem wskazuje się, że jego społeczności charakteryzują się:

- odwagą podejmowania decyzji i działania;
- przedsiębiorczością, zdolnością przystosowywania się do zmieniającej się rzeczywistości kulturowej;
- krytycyzmem i wysokim stopniem decyzyjności;

---

²³ A. Chodubski, *Odrębność dziedzictwa kulturowo-cywilizacyjnego Rosji*, [w:] *Drogi i bezdroża ku demokracji. Przemiany polityczne w Europie postkomunistycznej*, red. R. Bäcker, J. Marszałek-Kawa, Toruń 2005, s. 182–195.

- tolerancją wobec różnorodności postaw, zachowań, aspiracji, różnorodności kultur i subkultur;
- otwartością na znaki przemian cywilizacyjnych²⁴.

Od 1.05.2004 r. Polska jest członkiem Unii Europejskiej. Aktywnie uczestniczy w urzeczywistnianiu jej założeń, w tym regionalnych, ujawniających się w przestrzeni Morza Bałtyckiego²⁵. Korzysta z kredytów pozyskiwanych z Zachodu, m.in. z Banku Światowego i Międzynarodowego Funduszu Walutowego w celu wspomoczenia rozwoju gospodarczego, modernizacji rolnictwa, prywatyzacji banków. W państwie tradycyjnie silną pozycję ma Kościół katolicki, którą wzmocnił podpisany 28.07.1994 r. konkordat – umowa regulująca stosunki między Watykanem a rządem Polski oraz między państwem i Kościołem w Polsce.

Wśród państw Morza Bałtyckiego ważne miejsce kulturowo-cywilizacyjne zajmują Niemcy. Ich terytorium, na którym zamieszkuje ok. 84 mln ludzi, mierzy 356 tys. km². Panujący tam ustrój to parlamentarna republika federalna, a głową państwa jest prezydent. Współczesna pozycja polityczna kraju osadzona jest na jego historycznym rozwoju. W 962 r. władca I Rzeszy Niemieckiej Otton I Wielki otrzymał koronę cesarską (Święte Cesarstwo Rzymskie), w 1871 r. proklamowano II Rzeszę, a w okresie międzywojennym – w 1933 r. III Rzeszę, której przywódcy przyjęli ideę podboju świata, co urzeczywistnili, wszczynając i prowadząc II wojnę światową. Po jej zakończeniu państwo podzielono na dwa podmioty, Republikę Federalną Niemiec i Niemiecką Republikę Demokratyczną. Podział trwał do 3.10.1990 r. Po II wojnie światowej Niemcy stały się najpotężniejszym państwem europejskim pod względem gospodarczym i ludnościowym. Szybki wzrost dobrobytu zwykło się określać mianem „niemieckiego cudu gospodarczego” (*Wirtschaftstun der*). Zajęły ważne miejsce w tworzeniu Unii Europejskiej, która powstała na mocy podpisanego 7.02.1993 r. traktatu w Maastricht. W budowie zjednoczonego państwa niemieckiego ujawniły się ogniwa kryzysu, wyrażające się m.in. wysokim bezrobociem podczas przebudowy gospodarczej w przestrzeni byłej Niemieckiej Republiki Demokratycznej. RFN przejął koszty budowy jedności niemieckiej, a w tym długi wynikające z rozwiązania NRD²⁶. W sytuacji dużego napływu

---

²⁴ A. Chodubski, *Kresy jako specyficzna wartość cywilizacyjna*, [w:] *Kultura pogranicza. Pogranicze kultur*, red. A. Bobryk, Siedlce – Pułtusk 2005, s. 55–70.

²⁵ *Szwecja – Polska we wspólnej Europie*, red. J. Nicklasson-Młynarska, Warszawa 2001; R. Zięba, *Unia Europejska jako aktor stosunków międzynarodowych*, Warszawa 2003; *Wkład Polski w proces integracji europejskiej*, red. J. Knopek, W. Popioł, Koszalin 2011.

²⁶ *Niemcy w integrującej się Europie XX wieku*, red. M. Giedrojc, M. Mieczkowska, J. Mieczkowski, D. Rdzanek, Toruń 2005; M. Solarczyk, *Zbieżność i różnice interesów w stosunkach pol-*

imigrantów do Niemiec ustawowo określono w kraju kwestie migracyjne, w tym dotyczące udzielania azylu politycznego. Na początku lat 90. ujawniły się akty przemocy wobec obcokrajowców, w tym dokonywane przez ludzi młodych (2/3 sprawców tych przestępstw nie miało ukończonych 21 lat); dała też znać w tym czasie aktywność organizacji neonazistowskich, wobec której ostro sprzeciw wyraziły czynniki sprawujące władzę w państwie.

Dania zajmuje obszar 43 tys. km², zamieszkuje w niej 5 mln mieszkańców, jest monarchią parlamentarną. Głową państwa jest królowa. W przeszłości dla Danii ważna była dominacja na Bałtyku oraz możliwość kontrolowania handlu w rejonie bałtyckim. Była przez stulecia najbardziej rozwiniętym państwem nordyckim. Na początku XIX w., zwłaszcza po wojnach napoleońskich, jej pozycja została ograniczona do statusu małego państwa. W czasie I wojny światowej zachowała neutralność, którą utrzymywała w okresie międzywojennym. Podczas II wojny została przekształcona w wasalne państwo Trzeciej Rzeszy, zachowując znamiona samorządności.

W Danii ważną dziedzinę gospodarki narodowej stanowi rolnictwo, które zajmuje jedno z pierwszych miejsc na świecie pod względem wydajności, nowoczesności i organizacji produkcji²⁷. Istotną gałęzią gospodarki są połowy ryb.

Za ważne, narodowe cechy Duńczyków zwykło się uznawać pracowitość oraz solidność. Wszelka społecznie użyteczna praca postrzegana jest jako powód do dumy. Przywiązani są oni do spędzania czasu wolnego w domu, w większości są domatorami. Postrzegani są jako ludzie zrównoważeni, nacechowani umiarkowaną życzliwością i otwartością wobec świata. Przez długie lata Dania była postrzegana za kraj najbardziej „zroweryzowany”; obecnie rowery zostały wyparte przez samochody osobowe.

Charakteryzując najogólniej poszczególne państwa Regionu Morza Bałtyckiego, zauważa się ogniwa podobieństwa w rozwoju dziejowym państw usytuowanych w północno-zachodniej jego części oraz odrębności przestrzeni wschodniej, uzależnionej w ostatnich stuleciach od imperium rosyjskiego. Współcześnie w procesach globalizacji ujawniają one otwartość na znaki postępu cywilizacyjnego przy zachowaniu swego dziedzictwa przeszłości.

W refleksji uogólniającej można stwierdzić:

1. Regionalizm państw Morza Bałtyckiego jest wizją i deklaracją polityczną wypracowaną przez instytucje Unii Europejskiej.
2. Umacnianie tego regionalizmu nie jest priorytetem polityki zagranicznej państw położonych w basenie Morza Bałtyckiego.

---

sko-niemieckich w latach 1989–2009, Katowice 2010; J. Kiwerska, B. Koszel, M. Tomczak, S. Żerko, *Polityka zagraniczna zjednoczonych Niemiec*, Poznań 2011.

²⁷ E. Skalski, *Dania*, [w:] *Współczesna Skandynawia...*, op. cit., s. 483–621.

3. Nie ujawniają się tendencje do urzeczywistniania formuły politycznej *dominium Maris Baltici*, a państwa opowiadają się za ugruntowaniem bezpieczeństwa i współpracy w tej przestrzeni świata.
4. Wielce zróżnicowana jest tożsamość kulturowo-cywilizacyjna dziesięciu państw położonych nad Morzem Bałtyckim; w procesie jej integracji, tworzenia ładu synkretycznego ważną rolę pełni postęp naukowo-techniczny, międzynarodowe rozwiązania prawne oraz edukacja zorientowana na uświadamianie kierunków rozwoju współczesnej cywilizacji.
5. Tempo współczesnych przemian cywilizacyjnych, w tym zorientowanie na generowanie jednostki partycypatywnej jako podmiotu determinującego obraz życia kulturowego powoduje osłabianie wartości lokalnych, regionalnych, państwowych, a jednocześnie unifikację życia ludzkiego; ważną siłą kształtującą tę rzeczywistość jest postęp naukowo-techniczny oraz wszechmocna technizacja życia kulturowego.

Bibliografia

- Baturo R., *Norwegia*, [w:] *Współczesna Skandynawia*, red. L. Szumna, Warszawa 1974.
- Błaszczyk G., *Litwa współczesna*, Warszawa – Poznań 1992.
- Bobryk A., *Odrodzenie narodowe Polaków w Republice Litewskiej 1987–1997*, Toruń 2005.
- Bukowiecka H., *Polityka Federacji Rosyjskiej w regionie Morza Bałtyckiego*, Toruń 2012.
- Chełminiak M., *Obwód Kaliningradzki FR w Europie, Rosyjska enklawa w nowym międzynarodowym ładzie politycznym*, Toruń 2009.
- Chodubski A., *Dziedzictwo przeszłości słowiańskiej a cywilizacja zachodnia*, [w:] *Dialog europejski Zachód – Wschód. Kultura – Polityka – Społeczeństwo*, red. J. Kmiecinski, A. Stępień-Kuczyńska, Łódź 2007.
- Chodubski A., *Europa Środkowo-Wschodnia wobec integracji i dezintegracji cywilizacyjnej świata*, [w:] *Na gruzach imperium. W stronę nowego ładu międzynarodowego i społeczno-politycznego w regionie Europy Środkowej i Wschodniej*, red. A. Stępień-Kuczyńska, M. Słowikowski, Łódź 2012.
- Chodubski A., *Europejska uniwersalizacja kulturowa a współczesny proces globalizacji świata*, [w:] *Tożsamość europejska – wielokulturowość – globalizacja*, red. A. Sepkowski, E. Ponczek, Włocławek 2007.

- Chodubski A., *Idea liberalizmu w warunkach unifikacji i dywersyfikacji świata*, [w:] *Polskie zbliżenia z liberalizmem*, red. T. Godlewski, D. G. Karnowska, Toruń 2006.
- Chodubski A., *Kresy jako specyficzna wartość cywilizacyjna*, [w:] *Kultura pogranicza. Pogranicze kultur*, red. A. Bobryk, Siedlce – Pułtusk 2005.
- Chodubski A., *Odrębność dziedzictwa kulturowo-cywilizacyjnego Rosji*, [w:] *Drogi i bezdroża ku demokracji. Przemiany polityczne w Europie postkomunistycznej*, red. R. Bäcker, J. Marszałek-Kawa, Toruń 2005.
- Denkiewicz-Szczepaniak E., *Norwegia na drodze dylematów i przemian 1945–1949*, Toruń 1992.
- Dośpiał-Borysiak K., *Role Unii Europejskiej w regionie Morza Bałtyckiego*, [w:] *Unia Europejska na rozdrożu. Wybrane problemy*, red. A. Adamczyk, Poznań 2008.
- Eberhardt E., *Przemiany narodowościowe na Litwie*, Warszawa 1997.
- Frankiewicz J., *Helsińskie ABC*, Warszawa 1977.
- Gelberg L., *Problemy prawne współpracy państw bałtyckich*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1976.
- Gołębski F., *Cywilizacja europejska*, Warszawa 2012.
- Gołębski F., *Kulturowe aspekty integracji europejskiej*, Warszawa 2008.
- Integracja europejska. Wstęp*, red. K. A. Wojtaszczyk, Warszawa 2006.
- Kiwerska J., Koszel B., Tomczak M., Żerko S., *Polityka zagraniczna zjednoczonych Niemiec*, Poznań 2011.
- Klinga M., *Bałtycki świat*, Helsinki 1998.
- Kosiarski J., *Niemieckie koncepcje Unii Europejskiej (Wybrane wątki)*, [w:] *Unia Europejska nowy typ wspólnoty międzynarodowej*, red. E. Haliżak, S. Parzymies, Warszawa 2002.
- Kotowicz W., *Życie polityczne Obwodu Kaliningradzkiego Federacji Rosyjskiej*, Toruń 2012.
- Later-Chodyłowa E., *Polonia w Finlandii*, [w:] *Polonia w Europie*, red. B. Szydłowska-Cegłowska, Poznań 1992.
- Leksykon państw świata 94/95. Raport o stanie 192 państw świata*, red. M. B. Michalik, Warszawa 1994.
- Łastawski K., *Od idei do integracji europejskiej*, Warszawa 2003.
- Łosowski P., *Stosunki polsko-estońskie 1918–1939*, Gdańsk 1992.
- Modzelewski T., *Polska – Obwód Kaliningradzki FR. Polityczne uwarunkowania współpracy transgranicznej*, Olsztyn 2006.
- Naisbitt J., *Megatrendy. Dziesięć nowych kierunków zmieniających nasze życie*, Poznań 1997.

- Niemcy w integrującej się Europie XX wieku*, red. M. Giedrojc, M. Mieczkowska, J. Mieczkowski, D. Rdzanek, Toruń 2005.
- Nowa tożsamość Niemiec i Rosji w stosunkach międzynarodowych*, red. S. Bieleń, W. M. Góralski, Warszawa 1999.
- Olszewski E., *Polacy w Norwegii 1940–2010*, Toruń 2012.
- Piskozub A., *Polska w cywilizacji zachodniej*, Gdańsk 1995.
- Polacy w Estonii*, red. E. Walewander, Lublin 1998.
- Polacy w Skandynawii*, red. E. Olszewski, Lublin 1997.
- Polak E., *Globalizacja a zróżnicowanie społeczno-ekonomiczne*, Warszawa 2009.
- Polska wobec Obwodu Kaliningradzkiego Federacji Rosyjskiej*, red. A. Żukowski, Olsztyn 2004.
- Rola nowych Niemiec na arenie międzynarodowej*, red. Z. Mazur, Poznań 1996.
- Rossa-Kilian D., *Region Morza Bałtyckiego obszarem rozwoju i współpracy w świetle dokumentów*, Toruń 2009.
- Sidorkiewicz K., *Między demokracją a buntem. Działalność polityczna i samorządowa Polaka w Republice Litewskiej (1988–2011)*, Elbląg 2011.
- Skalski E., *Dania*, [w:] *Współczesna Skandynawia*, red. L. Szumna, Warszawa 1974.
- Skrzypek A., *Związek Bałtycki. Litwa, Łotwa, Estonia i Finlandia w polityce Polski i ZSRR w latach 1919–1925*, Warszawa 1972.
- Solarczyk M., *Zbieżność i różnice interesów w stosunkach polsko-niemieckich w latach 1989–2009*, Katowice 2010.
- Srebrakowski A., *Polacy w Litewskiej SRR 1944–1989*, Toruń 2000.
- Stankiewicz W., *Kaliningrad w obliczu rozszerzenia Unii Europejskiej*, [w:] *Europejskie dylematy i wyzwania*, red. S. Wojciechowski, Poznań 2004.
- Stankiewicz W. M., *Wektory rozwoju współczesnej rzeczywistości międzynarodowej a siła niektórych zagrożeń patologicznych*, Gdańsk 2012.
- Szwecja – Polska we wspólnej Europie*, red. J. Nicklasson-Młynarska, Warszawa 2001.
- Wkład Polski w proces integracji europejskiej*, red. J. Knopek, W. Popioł, Koszalin 2011.
- Zacher L. W., *Gry o przyszłe światy*, Warszawa 2006.
- Zięba R., *Unia Europejska jako aktor stosunków międzynarodowych*, Warszawa 2003.
- Żukowski A., *Rola Polski w Północnym i Wschodnim Wymiarze polityki Unii Europejskiej – relacje z Obwodem Kaliningradzkiego Federacji Rosyjskiej*, [w:] *O miejsce w Europie ojczyzn*, red. A. Taborski, Olsztyn 2004.

Summary

Challenges of change of civilization in the Baltic Sea states

The study indicates that the regionalism of the Baltic Sea states is a vision and a political declaration, established by the institutions of the European Union. The strengthening of regionalism is not a foreign policy priority of the Baltic Sea states. The trends towards fulfilling the political formula "Dominium MarisBaltici" are not revealed, but they are in favour of strengthening security and cooperation in the world space. Cultural and civilizing identity of 10 states of the Baltic Sea is very diverse. In the process of its integration, the creation of syncretic order, an important role is played by a scientific and technical progress, international legal solutions and education oriented towards awareness of the directions of development of modern civilization. The pace of today's civilization changes, including a focus on generating a participating unit, as an entity that generates the image of the cultural life causes weakening of the value of local, regional, state, and at the same time causes the unification of human life; an important force shaping this reality is a scientific and technical progress, the all-powerful technification of a cultural life.

Keywords: The Baltic Sea, Baltic policy, lifestyle changes, political culture, political awareness